

Předmluva editora

Jan Hron

in: Ladislav Hejdánek, [Žít bez průšvihů znamená žít bez pravdy](#), ed. Jan Hron, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2025, p. 13-33

in: Ladislav Hejdánek, [Žít bez průšvihů znamená žít bez pravdy](#), vyd. Jan Hron, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2025, str. 13-33

◆ předmluva / doslov, česky, vznik: 2025

◆ foreword / epilogue, Czech, origin: 2025

Jan Hron: Předmluva editora [2025]

ke knize Žít bez průšvihů znamená žít bez pravdy

Záměrem této knihy je představit významného českého filosofa Ladislava Hejdánka (10. května 1927 – 28. dubna 2020) jako nebyvale vášnivého milovníka pravdy.

Zní to nejspíš hodně nadneseně. Je ovšem třeba zdůraznit, že Hejdánek nebyl běžný akademický filosof. Nepřipouštěl multiplikaci toho, co před ním napsali jiní, a nikdy by se nespokojil s tím, aby jeho spisy sloužily zejména k další multiplikaci. V každém případě chtěl oslovovat.

Oslovovat ovšem neznamená *podbízet se*. Hejdánek nikdy neříká to, co chceme slyšet nebo co by nás vedlo ke snadné souhlasné rezonanci. Jeho záměrem totiž není nic menšího než uvádět do života pravdu a život narovnávat podle pravdy. Mnohému člověku může takové poslání mířit vysoko nad hlavu, pro Hejdánka ale představuje základy filosofické práce.

Pravda je ústředním problémem jeho teoretického myšlení, ale chce ji i v praktickém životě učinit rozhodujícím kritériem, byť by se tím život stal značně obtížným. Filosofování pro Hejdánka nepředstavuje pouze *jakési myšlenkové dobrodružství*, ale *týká se celého života, život musí na sebe vzít důsledky filosofování, a filosofování musí cílit k provedení, k uskutečnění v životě, a tím ke skutečné proměně života.*¹

Pro takovou integritu filosofie a života se Hejdánek rozhodl hned na začátku svého filosofického působení:

Jsem pevně rozhodnut, že Ladislav Hejdánek bude mít význam světový (rozliš význam od slávy), nebo nebude mít význam žádný. Neúčastním se dekadence těchto desítiletí tím, že napíšu základní studii v logice nebo že přinesu nějaké objevy ve filosofii dějin. Má filosofie – to musí být můj život, drobný doma i možná velký na veřejnosti. A má filosofie nesmí být oddělitelná od mého života. Nesmí, v žádném případě nesmí mít nikdo příležitost říci: velký filosof, malý člověk.

¹ Deníkový zápis *Integrita osobní (i myšlenková)* ze 7. září 2007; elektronicky:

<https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/3264>.

*Raději obráceně; pokusím se však, pokud mi síly stačí, abych byl velkým člověkem a velkým filosofem.*²

Oné filosofické „dekadenci“, která umožňuje psát filosofické spisy odtržené od života, se Hejdánek zároveň bránil až do pozdního věku:

*Filosofie jako by nesměla mít nic společného s životem. A já jsem přesvědčen, že ze slušné filosofie, která ztratí svou integritu s filosofovým životem, se nutně stává filosofie neslušná, ba problematická. Dnes tohle ovšem „neletí“.*³

Filosof Hejdánkovy typu samozřejmě nemohl nevidět, že v momentální etapě dějin není integrita zrovna určující metou. Pro sebe by to ovšem nepřipustil:

*V poslední době žijeme a „tvoříme“ v situaci jakési upadlosti do diletantismu a v lepším případě eklekticismu. A platí to zejména také ve filosofii. Za „filosofickou“ úroveň se považují texty, v nichž se autor nevysloví sám za sebe, v nichž jen naznačuje, s kým nebo s čím souhlasí, kdo nebo co má jeho sympatie, a nechává jakoby na čtenáři, aby si to sám za autora domyslel. Tu a tam něco naznačí uvedením jména (často jen poukazem, v lepším případě odkazem na nějaký článek nebo knihu, někdy dokonce kusem citátu). Při posuzování prací se hodně dá na citace – čím víc, tím líp. Citace jsou „dokladem“, že dotčení autoři byli čteni (ovšem dokladem pochybným, třeba protože není záruka, že citát nebyl převzat odjinud). Tak je tomu na akademické půdě.*⁴

Na Hejdánkově filosofii proto nepřekvapí, že z ní nevyjímá ani sám sebe, ani události, jichž se účastní. Potřebuje sebereflexi přinejmenším jako kontrolu, jestli se mezi jeho životem a jeho filosofií nezačínají rozevírat nůžky. A navíc: hledá-li člověk pravdu, nikdy tak nemůže podle Hejdánka činit z distance nebo „objektivně“. Nemůže vyloučit z hledání pravdy sám sebe. Pravda vždy nasvěcuje nejen to, co člověk poznává, ale i způsob, jak poznává, a vůbec celou jeho životní situaci.

² Dopis z 5. ledna 1949 Tat'áně Klimentěvové.

³ Email z 31. března 2010 Barboře Řebíkové.

⁴ Deníkový zápis *Filosofie a její ohrožení: rétorika nebo diletantismus* z 28. května 2012; elektronicky: <https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/3259>.

Sebereflexe jako myslitelský výkon

Vybrali jsme do této knihy právě ty texty, které mají do velké míry osobní a sebereflekující ráz, a které také proto Hejdánkovo úsilí o integritu života a filosofie dokumentují asi nejzřetelněji: vzpomínky, vyprávění, deníkové záznamy, rozhovory či korespondenci.

Hejdánkovy sebereflexe se ovšem nenabízejí samy. Je potřeba po nich pátrat, a to zejména ve „skryté“ rovině jeho díla, primárně určené nikoli pro veřejnost. Člověk při tom málokdy narazí na hlušinu, nikdy ale zároveň nenarazí na něco uceleného. Hejdánek sice v osobních rozhovorech rád vzpomínal na minulost, nikdy však nepřistoupil k sepsání vlastních pamětí. Zůstalo pouze u pár drobných pokusů, jimiž si možná chtěl ve stáří vyzkoušet to, o co se – s větším úspěchem – pokoušeli jeho dlouholetí přátelé.⁵ Psaní ale vždy rychle zanechal, neuměl se ubránit asociativnosti vzpomínek a nedostatku řádu. Formát pamětí v něm vyvolával odpor. V průběhu času vzniklo aspoň několik pamětnických rozhovorů,⁶ pokoušejících se více či méně celistvě zachytit Hejdánkuv životaběh. Ani v jednom případě se ale Hejdánek nesnažil k rozhovorům vracet a vyjít z nich k něčemu dalšímu, iniciativu a zpracování přenechával zcela na tazatelích.

V jistém smyslu se tedy ke svému vlastnímu životu stavěl až macešsky, rozhodně s velkým odstupem. V jednom rozhovoru řekl, že *nerad mluví o sobě, raději o svých myšlenkách*.⁷ Byl

⁵ Viz například dvě vzpomínkové knihy Jakuba S. Trojana *Hovory s pamětí*, vydané v letech 2010 a 2011; nebo paměti Pavla Jerieho s názvem *Pro koho je medicína?* z roku 2009.

⁶ První takový rozhovor, který vedla Ilona Christl, vznikl v roce 1994, a to pro účely knihy Květy Jechové: *Lidé Charty 77: zpráva o biografickém výzkumu*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003. Pro orálně historickou sbírku Paměť národa vznikly dva rozhovory, jeden z roku 2006 (rozhovor vedla Marta Edith Holečková) a druhý z roku 2019 (otázky kladl Michal Šimek).

Historik Tomáš Vilímek pořídil podobný rozhovor v roce 2007. Ve stejném roce točil s Hejdánkem redaktor Pavel Ryjáček vzpomínky pro cyklus *Osudy* vysílaný na Českém rozhlasu 3 – Vltava. V roce 2010 zpovídal Hejdánka historik Jaroslav Rokoský pro cyklus *Hovory o Československu*. Filozofové Ivan Chvatík a Aleš Havlíček natočili s Hejdánkem v roce 2014 vzpomínání na Jana Patočku. Všechny rozhovory jsou dostupné v Archivu Ladislava Hejdánka.

⁷ Rozhovor *Perspektiva člověka je svoboda*, vyšlo v časopise *Krásná paní* v roce 2006; elektronicky: <https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/253>.

jaksi nesvůj, když měl sám sebe s vážností zachycovat, a rozhodně tak činil nerad veřejně. To se raději uchýlil k formátu obecného vzpomínání, nebo rovnou ke vtipkování. Jako člověk, který celoživotně respektoval pravdu, si byl vědom toho, že jedním z nejnáročnějších úkolů je pravdivě zachytit sám sebe: člověk má velmi silnou tendenci vypadat před sebou lépe, než jaký doopravdy je. Na druhou stranu ale věděl, že bez pokusů o sebezachycení se filosof nemá při sebereflexi o co opřít. V jednom z *Dopisů příteli* dokonce svého adresáta přímo nabádá, aby si z něj nebral příklad a začal si o všem pořizovat poznámky a zápisy. Přičemž sám litoval, že si různé životní detaily nezaznamenával už od mládí.⁸

Sestavit za těchto okolností výbor zejména z Hejdánkových sebereflexí je tedy svého druhu troufalost. Nejen proto, že většina ze zmíněné pozůstalosti původně nebyla určena k publikování (u některých osobních záznamů Hejdánek dokonce s žádným dalším čtenářem ani nepočítal). Mnohem spíš proto, že editor knihy zde podle svého vlastního uvážení utváří obraz autora, který se už nemůže nijak bránit.

Jsou ovšem důvody, které editorovi snad dávají právo vystavit autora veřejnosti i v této podobě. Jednak už za svého života dal Hejdánek k dispozici badatelům celou svoji pozůstalost, aniž do ní chtěl jakkoli zasahovat, jakkoli ji retušovat nebo snad přikrašlovat.⁹ Ale důležitější je, čím jsou předložené Hejdánkovy sebereflexe cenné z hlediska filosofického: představují někdy až názornou ukázkou toho, jak se může – a jak se má – vydobývat pravda o sobě samém.

V jeho osobně laděných textech nenajdeme psychologizování ani detailní emoční sebezpyt. Hejdánek je v přístupu k sobě nadmíru věcný. A když o sobě začne uvažovat, zachází se sebou vždy tak trochu jako s filosofickým problémem. Bonmotem bychom mohli říct, že v Hejdánkově sebereflexi je minimum sebe a maximum reflexe. Někdy pak o sobě vlastně nemluví vůbec, neboť přednost má myšlenka, a přesto je z kontextu zřejmé, že zhodnocuje svou vlastní zkušenost.

⁸ *Dopis příteli* č. 19 [původní nezveřejněná verze]; elektronicky:

<https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/1905>.

⁹ Většina Hejdánkova díla je veřejně dostupná na webových stránkách jeho archivu:

www.hejdaneek.eu.

S ohledem na to jsme vybrali Hejdánkovy sebereflexe, které vznikly zejména v období mezi lety 1967 a 1989 (s doplněním několika z doby po listopadovém převratu), nebo se k tomuto období vrací. Jde o období, ve kterém krátké kulturní a společenské uvolnění konce šedesátých let vystřídala tzv. normalizace, znovu zavádějící (byť v jiném modu) cenzuru, policejní šikanu a politické procesy.

Vnějškově je Hejdánkuv příběh v tomto dvacetiletí charakteristický setrvalým napětím a opakovanými střety s komunistickým režimem, což je pak také častým námětem Hejdánkových sebereflexí. Hejdánek například zaznamenává obsah některých policejních výslechů, popisuje násilí, kterého se policie dopouští na něm, ale i na jeho blízkých, zmiňuje svoji situaci ve vazbě, zpravuje druhé o svém handrkování s úřady, o ústřích v zaměstnání apod. V jeho zápisech a vzpomínkách ale při tom nikdy není ani stopa po sebelítosti, hořkosti, nebo snad dokonce nenávisti. Stejně tak v nich nenajdeme uvažování o emigraci, ani o té vnitřní. I když by bylo lidsky velmi pochopitelné, kdyby se chtěl od poměrně trýznivé skutečnosti alespoň na chvíli odvrátit nebo obrousit její bolestivé hrany, zůstává v nároku pravdivého vidění a sebevidění až nemilosrdně tvrdý.

Tuto tvrdost lze jistě vysvětlit odkazem na Hejdánkovu nesmlouvavou a neúhybnou povahu. Tak to ostatně někdy interpretuje i on sám, když – samozřejmě s jistou nadsázkou – vyjadřuje vděčnost za velmi tvrdou výchovu své matky, která ho dobře připravila na střety s policií. Jako důležitější se ale přesto jeví otázky, které Hejdánkovo přemýšlení o sobě neustále podněcují a provázejí a které také v textech tu a tam v různých obměnách zazní napřímo: *O čem svědčí to, co se se mnou děje? Vydává to svědectví pravdě, nebo něčemu jinému?* A krom jiného jsou to právě tyto otázky, které umožňují, aby se z čistě osobních a dobových záznamů mohly stát texty promlouvající až do dnešních časů.

Hejdánek přitom není jen pozorovatelem. Klade režimu odpor, provokativně se hájí na soudu, píše stížnosti na úřady, hádá se na policejních stanicích, a to leckdy i s velkým gustem. Zároveň ale nechce zmírňovat nespravedlnost a příkoří, které se mu dějí, neboť by se tím rozmlžila pravda o režimu, který se takových nespravedlností a příkoří dopouští. Nechce bezbolestnost, aby se s pravdou nemíjel sám:

*Sláva, úspěch, uspokojení nesou v sobě cosi uspávajícího, omamujícího; utrpení zcela naopak je blížencem pravdy, je sourodé s tím, jak nás pravda oslovuje a jak nás zve, abychom nahlédli svou situaci i sebe, ale vposledu všechno v jejím světle, tj. v jedině pravém světle. Ne nadarmo říkali staří „per aspera ad astra“.*¹⁰

Tato poloha Hejdánkovy sebereflexe je zároveň ta lidsky nejpůsobivější: rovina osobní se v ní pozoruhodně propojuje s rovinou nadosobní. Paradoxně právě v kulisách normalizace, která se snažila mnoha různými způsoby lámat lidské charaktery, nacházíme svědectví, z nichž je patrné, že se Hejdánkovi podařilo integrovat život a filosofii zcela mimořádným způsobem.

Příběh před Chartou

Na začátku tohoto příběhu, v roce 1967, zastihujeme Hejdánka v takřka horečnaté veřejné aktivitě. Po nuceném ústupu od filosofické práce v letech padesátých (kvůli nemoci a jejím několikaletým následkům¹¹ a také kvůli nemožnosti získat přiměřené zaměstnání) a zároveň po obtížích veřejně se prosadit jako filosof (režim rozhodně neměl zájem publikovat jeho nemarxistické texty) se v šedesátých letech jméno Hejdánek objevuje ve veřejném prostoru stále častěji. Hejdánek působí v redakci *Tváře*, na tehdejší poměry výjimečně kritického časopisu. Stojí za vznikem knižní edice *Váhy* (v nakladatelství *Mladá fronta*), která měla za cíl seznámit zejména mladší čtenáře s významnými moderními filosofy, jako byl Heidegger, Jaspers, Rádl či Patočka. Angažuje se jako jeden z hlavních organizátorů v ekumenickém diskusním semináři v Jirchářích. V roce 1968 zakládá *EHIS*, Ekumenické hnutí inteligence a studentstva, a to jako rozšíření jirchářského semináře a také jako určitý pokus o obnovu činnosti Akademické YMCA, jejíž zánik zažil jako tehdejší výrazný „ymkař“ na začátku padesátých let. V roce 1968 se také podílí na vzniku *Společnosti pro lidská práva*, která svým programem v podstatě předznamenává pozdější Chartu 77. Přestává být konečně po mnoha letech „filosofem pouze ve volném čase“, neboť nastupuje jako jeden ze dvou nemarxistických filosofů do Filosofického ústavu Československé akademie věd.¹²

¹⁰ Deníkový zápis z 29. června 1976, zde na straně XY.

¹¹ Míňena doktorem špatně rozpoznaná, a tedy nedostatečně léčená encefalitida.

¹² Druhým filosofem byl Jaroslav Kohout.

Hejdánkovy články jsou překládány do cizích jazyků. Vystupuje v rozhlasových diskusích a na mnoha přednáškách v republice.

Po sovětské okupaci v srpnu 1968 se nadějně otevřené perspektivy začaly zase postupně (a zároveň také potupně) uzavírat. Časopis *Tvář* nadále vycházet nemohl. Edice *Váhy* byla zrušena, stejně jako EHIS a Společnost pro lidská práva. Filosofický ústav propouští Hejdánka společně s desítkami dalších pracovníků pro nadbytečnost. Články mu přestávají vycházet. Malá naděje mu svitne, když dostane nabídku působit na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě. Narychlo sepisuje habilitační práci. Habilitační řízení ale nakonec není vůbec spuštěno na základě odmítnutí z vyšších míst. Po mnoha marných pokusech získat aspoň nějaké zaměstnání nastupuje nakonec jako noční vrátný do Památníku národního písemnictví.

Shodou okolností právě v této době – zkraje sedmdesátých let, možná také v reakci na celospolečenský otřes – se mu znovu připomínají silné bolesti zad i hlavy. Na radu lékaře jezdí častěji na kole, což proti bolestem pomáhá. Ironií osudu ho ovšem při jedné z jízd sráží auto a Hejdánek tak končí na několik měsíců v nemocnici s otřesem mozku. Starosti se navíc nevyhýbají ani jeho rodině. Manželce Hedě hrozí vyhazov z práce (pracovala v nakladatelství *Učební pomůcky*). Nejstarší dcera Petra není z politických důvodů přijata v Praze na gymnázium. Rodiče jí proto zajišťují místo na gymnáziu v Mělníce. Je přijata, v září nastoupí, ale po pár dnech je ze školy opět vyloučena.¹³

¹³ Petra Hejdánková byla nakonec přijata na střední školu o rok později, v roce 1972. Šlo o večerní studium na stavební průmyslové škole – studovala tedy vedle zaměstnání. Velké problémy s přijetím na střední školu měly i další dvě Hejdánkovy dcery. Nejmladší z nich Martina Hejdánková začala studovat až v osmnácti letech, od září 1978, a to opět pouze večerní gymnázium. Ve stejném školním roce nastoupila v devatenácti letech na večerní gymnázium i druhá nejmladší dcera Štěpánka Hejdánková. Jedině druhá nejstarší dcera Jana Hejdánková mohla vychodit gymnázium za normálních podmínek (podle jednoho Hejdánkova vyjádření se zřejmě jednalo o chybu v systému), a dokonce se jí – ovšem až na několikátý pokus – podařilo dostat i na vysokou školu a také ji absolvovat.

Pomyslného dna společenského vystředění i ponížení pak dosáhl Hejdánek svou bezděčnou účastí na tzv. letákové akci v listopadu 1971. Před prvními všeobecnými volbami po srpnu 1968 vznikl zcela legální protest. Na letácích, které se šířily porůznu po republice, byla vytištěna informace o tom, že lidé se voleb nemusejí účastnit. Režim byl ovšem o akci dobře informován a efektivně ji zužitkoval jako podnět pro zvýšení represí. Bylo zatčeno kolem 200 lidí. Většina z nich byla propuštěna, někteří ale dostali i několikaleté tresty, jako třeba brněnští iniciátoři akce Jan Tesař a Jaroslav Šabata. Represe ovšem mířily i proti evangelíkům, mezi něž patřil také Hejdánek. Aniž by se o to jakkoli přičinil – do akce se aktivně zapojila spíš jeho žena –, objevily se jednoho listopadového dne letáky i u Hejdánků v bytě. Hejdánek letáky ani nečetl, ale tentýž den byl v práci zatčen, zůstal ve vazbě do dubna 1972 a v září téhož roku byl odsouzen pro pobuřování na devět měsíců. Tři zbývající měsíce si naštěstí nemusel odsedět díky prezidentské amnestii v roce 1973, vyhlášené při příležitosti 25. výročí tzv. Vítězného února.¹⁴

Do řady neradostných událostí patří i oficiální prohlášení představitelů evangelické církve, které vzniklo v době Hejdánkova pobytu ve vyšetřovací vazbě. Církev se od Hejdánka neadresně distancovala. Ještě předtím, než proběhl jakýkoli soud, s lítostí konstatovala, že se vyskytly případy, kdy se členové naší církve octli v rozporu s platnými zákony.¹⁵ Po návratu z věznice navíc Hejdánek zjistil, že si odstup začínají udržovat i někteří jeho církevní spolubratři. Ze strachu před policií mu jeden z nich doporučoval, jestli by nebylo vhodnější, kdyby přestal navštěvovat evangelický sbor. Hejdánek si na oplátku vytvořil distanci k evangelické církvi coby instituci: *Od té doby jsem se přestal cítit být českým bratrem a cítím se křesťanem.*¹⁶

¹⁴ Ve stejném procesu byli souzeni také Jaromír Dus – farář v Praze-Vršovicích, Jiří Jirásek – právník, a Heda Hejdánková. Jiří Jirásek byl stejně jako Hejdánek odsouzen za pobuřování rovněž na devět měsíců, ale podmíněně. Jaromír Dus dostal patnáct měsíců za podvracení republiky, kvůli čemuž se na něj nevztahovala amnestie z roku 1973. Heda Hejdánková byla odsouzena podmíněně na šest měsíců.

¹⁵ Dopis synodní rady z 11. února 1972 určený „bratrům a sestrám“ z evangelické církve.

¹⁶ Rozhovor pro Paměť národa z 18. října 2019, zde na straně XY; celý rozhovor elektronicky: <https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/3368>.

Hejdánkovo filosofování tím neslábne. Jistě, z veřejného prostoru se musí přesunout do soukromí. Hlavním místem jeho přemýšlení jsou nyní deníky, poznámky, korespondence a později pak alespoň samizdaty. Z „veřejných“ vystoupení zbývají pouze bytové semináře a podomácku organizované diskuse. Tato významná vnější změna ale kupodivu neznamená žádný významný vnitřní předěl. K tomu jeden doklad za všechny: během několikaměsíční vazby napsal Hejdánek v ruce celkem čtrnáct sešitů s titulem *Malý úvod do filosofie*,¹⁷ který byl zamýšlen jako dárek k Vánocům druhé nejstarší dceři Janě. Hejdánek neměl k dispozici žádnou literaturu a k jednotlivým odeslaným sešitům už neměl možnost se vracet. Podmínky vzniku se na díle logicky podepsaly určitou mírou improvizovanosti a neucelenosti, rozhodně ale ne ztrátou filosofické úrovně.

Lidsky složitá situace, ve které se Hejdánek na začátku sedmdesátých let ocitl, Hejdánkovu filosofii paradoxně obohatila. Když budeme parafrázovat Hejdánkova vlastní slova z té doby, dostal se *do průšvihů* – a průšvih (pokud k němu byl ovšem člověk doveden sledováním pravdy) má v životě nezastupitelnou úlohu, protože otevírá k pravdě novou cestu. Hejdánek tuto myšlenku dokonce vyostřuje tvrzením, že *život bez průšvihů je životem bez pravdy*. Sám se ostatně takovým průšvihům nijak nevyhýbá ani před nimi nezavírá oči, naopak je využívá jako cenný materiál pro nevšední reflexi.

Prizmatem *průšvihů* hodnotí Hejdánek například srpnovou okupaci. Zatímco z politického a společenského hlediska představuje srpen 1968 katastrofu, z hlediska filosofického je to jinak. O selhání pražského jara Hejdánek dokonce s odstupem říká, že *filosofové a historici s filosofickým senzoriem mají a na dlouhou dobu budou mít důvod k obdivu, ano k nadšení*.¹⁸ Přinejmenším proto, že bez násilného vojenského ukončení snah o svobodnější kulturu a společnost v Československu by se neukázalo tak jasně selhání socialismu sovětského typu, který *nebude napříště určovat ani spoluurčovat budoucnost světa. (Leda její katastrofální složky.)*¹⁹

¹⁷ Vyšlo knižně pod názvem *Úvod do filosofování* v nakladatelství Oikymen, a to ve dvou vydáních, v letech 2012 a 2021.

¹⁸ *Dopis přáteli* č. 33 z 20. července 1978, zde na straně XY.

¹⁹ Tamtéž.

Stejně filosofickým a paradoxně pozitivním způsobem se dívá i na svůj vlastní „průšvih“. I když se tedy například ocitl zcela nevinně ve vyšetřovací vazbě a stejně tak nevinně byl i odsouzen, přijal za letákovou akci před vyšetřovateli i před soudem plnou odpovědnost. Podle svých slov byl dokonce vlastně vděčný za to, že se dostal do vězení, a tedy i do *správných kolejí*. V nastupující normalizaci byl totiž nervózní z toho, že jen přihlíží a nic vlastního nepodniká. A takhle byl, jak vzpomíná, *krásně zavřený*, aniž pro to musil cokoli udělat:

Prošel jsem výchovnou lekcí; výchova se latinsky řekne e-ductio, vy-vedení. Tím, že jsem byl zaveden pod zámek, byl jsem ve skutečnosti vyveden do světa svobodných, vpravdě svobodných lidí, protože lidí, kteří nejsou strachem vedeni k tomu, aby „jednali tak, aby nemuseli na vězení pomyslet“.²⁰

Touto optikou se Hejdánek mimo jiné vyhýbá riziku, že by sám sebe začal vnímat skrze šablonu „oběť systému“, jak by bylo asi nasnadě. Hejdánkovo hledí je mnohem širší. I v momentu bolestivého životního skřípnutí zůstává v dobrém slova smyslu sebevědomý:

Vidím kolem sebe spoustu lidí, kteří by si ohromně ulevili, kdybych někde dostal slušnej flek za nákej průměrnej nebo lehce podprůměrnej plat a kdyby se to všechno dalo zas tak nějak „do pořádku“. A proto neopomínám všem, kdo se ptají, zdůrazňovat, že v pořádku to je právě teď. A opravdu se mi to zdá; nechci, vůbec nemám v úmyslu svou situaci nějak dramatizovat a vyšperkovat pro nějakou reportáž nebo nějaké jiné „uvedení na scénu“ – to už by mi právě připadalo nevěrohodné. Ale takhle to o něčem svědčí – a já jsem (chci být) vždycky první, kdo se snaží vyzkoumat, o čem to vlastně svědčí, to, co se se mnou děje. A ptám se, zda to vydává svědectví pravdě, nebo něčemu jinému. Nedovedu si představit, jak by má situace mohla cosi významného a pravdivého dosvědčovat, kdyby se mi teď najednou snadno žilo.²¹

Příběh uvnitř Charty

Hejdánkova filosofie je tedy v první polovině sedmdesátých let především filosofí vyvzdorovanou, zejména na politických, ale i osobních okolnostech. Získává tím něco, co se

²⁰ *Dopis příteli* č. 42, z 25. ledna 1979, zde na straně XY.

²¹ *Dopis Mileně Šimsové* z 28. listopadu 1974, zde na straně XY.

zřejmě jiným způsobem získat nedá: nenapodobitelnou věrohodnost, přesvědčivost a autoritu. Tato proměna se následně promítla i do Hejdánkova veřejného vystoupení v rámci Charty 77, ve které se stal pro mnoho lidí zřetelným orientačním bodem.

Dalo by se dokonce říct, že Charta dala Hejdánkovi svým způsobem vyrůst. Nebyla totiž jen základním dokumentem, který upozorňoval na porušování lidských práv v Československu, a následnou politickou aktivitou, která o stavu lidských práv podávala tehdejším úřadům pravidelné zprávy. Ve zideologizované československé společnosti vznikl díky Chartě na téměř dvanáct let svobodný prostor, který nebyl jenom privátní. Byl sice nevelký, ale velmi významný, především díky rozhodnutí navzdory tlaku pojmenovávat pravý stav věcí – bez ohledu na to, kdo patřil či patří k jakému táboru. V tom byl duch Charty vlastně výsostně filosofický. Ostatně největší měrou jej na samém počátku určil filosof Jan Patočka – a pro další filosofy včetně Ladislava Hejdánka znamenal mimořádnou výzvu osvědčit službu pravdě v nových souvislostech.

Hejdánkův vztah k Chartě 77 byl ale zároveň značně ambivalentní, sám dokonce říká *problematický*. Vnějšíkově byl angažovaný, vnitřně do jisté míry rezervovaný.

Hejdánek ovšem výrazně ovlivnil směřování Charty hned na samém jejím počátku. Na podzim 1976 doporučil Václavu Havlovi, aby se nově vznikající dokument opřel o pakty týkající se lidských práv schválené v Helsinkách v létě 1975. Hejdánek byl také mezi prvními signatáři Charty 77 a celkem brzy mezi nimi začal vynikat, a to zejména skrze své *Dopisy přáteli*. Celkem jich zveřejnil během tří let přes šedesát a vysvětloval v nich imaginárnímu mladému příteli nejen dění kolem Charty, ale záhy i otázky obecnějšího rázu, týkající se třeba revoluce, socialismu nebo emigrace.

Když v březnu 1977 zemřel po vyčerpávajících policejních výsleších Jan Patočka, jeden z první trojice chartovních mluvčích, přihlásil se Hejdánek jednoznačně k Patočkově odkazu filosofa, který se nebál veřejně vystoupit na obranu univerzálních hodnot. Dosvědčil to tím, že v září 1977 přijal funkci jednoho z mluvčích. Ve funkci působil vlastně nejdéle ze všech – téměř dva roky, navíc v prvních, nejtěžších letech Charty, ve kterých byla tvrdá policejní šikana a násilí

takřka na denním pořádku a ve kterých se policii podařilo v podstatě teroristickými činy donutit několik chartistů k emigraci.

I přes tento často brutální režimní odpor je Hejdánek podepsán pod více než devadesátí dokumenty Charty 77, přičemž mnohé z nich sám formuloval nebo se na jejich znění významně podílel. Dával také rozhovory zahraničním novinářům a jeho byt, kde bydlel s manželkou a čtyřmi dcerami, byl k dispozici návštěvám a pracovním schůzkám. V jednom Hejdánkově dopise z listopadu 1979 se objevuje nenápadná zmínka o tom, že jako jediný ze tří tehdejších mluvčích to vše dělá vedle zaměstnání, ve svém volném čase.²² Zaměstnán byl v těch letech jako vrátný ve stavebním podniku nebo jako topič.

Hejdánek v Chartě ovšem působil především jako myslitel. Jeho postoj byl jeho chartovními souputníky dokonce někdy nazýván „hejdánkovská ortodoxie“.²³ Opakovaně totiž zdůrazňoval, ve stejném duchu jako Jan Patočka nebo Václav Havel, že rozměr Charty je v první řadě univerzální a mravní – a že cíle sleduje Charta nekonečné. Nejedná se o politické opoziční hnutí, které přestane mít smysl po pádu režimu, ale spíš o myšlenku, která bude aktuální ještě dlouho poté. Rád se v té souvislosti odkazoval na Patočkovu prohlášení, že *zápas o lidská práva, do něhož jsme se pustili, není žádná bitva, nýbrž celá válka, jejíhož konce kdoví, zda se dožijeme*.²⁴

Přes doslova životní nasazení ale nepředstavovaly záležitosti Charty pro Hejdánka prioritu číslo jedna (čímž se také dostáváme k oné zmiňované Hejdánkově rezervovanosti vůči Chartě). Hejdánek se nestal lidskoprávním aktivistou na plný úvazek, jako tomu bylo třeba v případě Václava Havla. Chartu rozhodně nebral jako příležitost pro politické angažmá ani si

²² Jde o dopis sestřenici Vilmě Kuchařové z 9. listopadu 1979, zde na straně XY. Dalšími dvěma mluvčími byli v té době Jiří Hájek a Zdena Tominová.

²³ Toto označení pochází z úst Petra Uhla a Václava Bendy. Dochovalo se v záznamu z diskuse o Chartě 77. V diskusi dále vystoupili Václav Havel, Ladislav Hejdánek a Jiří Hájek. Viz časopis *Informace o Chartě 77*, mimořádné květnové číslo z roku 1986; elektronicky: <https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/17>.

²⁴ Hejdánek se zde odkazuje na osobní setkání s Patočkou, které proběhlo v únoru 1977, krátce před Patočkovou smrtí.

činností v ní nepřipravoval výhodnou pozici pro start do politiky, až se jednou změní poměry. Ostatně vůči všemu, co se tak či onak týkalo politiky, byl celý život ostražitý. Navíc věděl, že se do ní nehodí, považoval sám sebe za postavu „difilní“, jak ho kdysi charakterizoval Jan Patočka.

K tomu, co se týkalo Charty, musel být vlastně pokaždé někým vyzván. Události předcházející Chartě – známý proces proti členům undergroundové skupiny *The Plastic People of the Universe* a DG 307 – sledoval pouze zpozdlí. Chartu podepsal až tehdy, když mu ji donesli podepsat. Po zveřejnění Charty pak Patočka sdělil Hejdánkovi, aby byl připraven stát se mluvčím, kdyby on sám už mluvčím být dál nemohl. Po Patočkově smrti byl Hejdánek skutečně připraven. O svém pověření Patočkou ale téměř nikomu neřekl a čekal na případný jednoznačný návrh od těch, kteří byli v rámci Charty v centru dění.

Do popředí se tedy Hejdánek nijak nedral. O to víc ovšem vyniká vzrůst jeho autority. V bilančních diskusích je dotazován na to, co dál s Chartou. V zahraničním tisku sedmdesátých a osmdesátých let se objevuje jako jeden z čelných představitelů československé opozice. A když v exilu potřebují, aby se někdo obsírněji vyjádřil k tomu, co se děje doma, oslovují i Hejdánka.

Vědomí autority se ostatně propisuje i do Hejdánkových sebereflexí z chartovní doby. Ty přestávají být formátem jen čistě soukromým, ale dostávají se také na veřejnou scénu, zejména skrze jeho *Dopisy přáteli*. Hejdánek v nich mnohdy využívá svého vlastního příkladu, aby sám na sobě demonstroval záležitosti mající celospolečenský dosah. Tímto způsobem třeba ukazuje na své „kariéře“, jak vypadá ve skutečnosti právo na práci v tehdejší socialistické společnosti, která si navenek zakládala na dobrém pracovním uplatnění každého občana. Opět tu tedy dochází k onomu důležitému propojení: píše o sobě, ale přitom nemluví jen za sebe.

Pomyslný vrchol tohoto „psaní o sobě s přesahem“ pak představuje Hejdánkuv popis policejní zvůle, kterou zažil na vlastní kůži jako člověk s nemocnými a bolavými zády. Skupinka estébáků jej v lednu 1978 odvedla z práce, táhli ho za ruce po schodech a na služebně do něj s gustem kopali:

Příslušníci StB mne kopali vcelku mírně; už jsem o tom psal ve zprávě, že mne bolelo víc jen jedno kopnutí, které zasáhlo nemocnou část páteře. Jaký má smysl agravovat, když přece podstata není v tom, jak moc mne kopali, ale že mne kopali? Otázka totiž zní: proč mne vlastně kopali? Proč mne kopali až v Bartolomějské ulici, a dokonce až když byli čtyři? To nebylo proto, že byli rozzuřeni; to by kopali asi víc. Oni si neulevovali, ale chtěli mne ponížit. Nezaměřili se na mou páteř, ale na mou lidskou důstojnost. Neprovedli to však chladnokrevně, ale s gustem. V té chvíli mnou vůbec neotřásl to, co se mnou konkrétně dělali, ale že dávali všemožně na srozuměnou, že si mohou dělat, co chtějí. Bylo naprosto zřejmé, že se plně ovládají a že volně, svobodně svým jednáním i svými nadávkami vyjadřují svou nenávist, svou lidskou zlobu, ano svůj charakter. Náhle mi bylo docela jasno, že v řadách policie jsou lidé, kteří by si bez skrupulí, ano s chutí zopakovali padesátá léta, ba i léta čtyřicátá.²⁵

Příběh po Chartě

Od přímého působení v Chartě 77 se Hejdánek vzdálil v průběhu roku 1980. Jednak cítil, že ztrácí síly, které potřeboval věnovat filosofii. A při četbě filosofické literatury neustále zjišťoval, co všechno během intenzivní práce pro Chartu zameškal. V té době se navíc rozhodl ukončit své bytové semináře Julius Tomin. Jako jediný je totiž pořádal veřejně a v pravidelných časech, a k účasti se mu dokonce podařilo získat i filosofy ze Západu. Policejní represe vůči Tominovi a jeho manželce Zdeně se ovšem stupňovaly, až se nakonec oba rozhodli emigrovat s celou rodinou do Velké Británie.

Ve vzduchu visela otázka, co a jak s Tominovými semináři dál. Hejdánek na ni odpověděl tím, že od dubna 1980 vyhlásil vlastní veřejné bytové semináře, v kterých pak pravidelně každé pondělí s výjimkou prázdnin pokračoval téměř deset let až do léta 1989. Zúčastnilo se jich několik desítek zahraničních přednášejících z Francie, Velké Británie, Holandska, ale i třeba z USA. A to včetně takových jmen, jako byl Paul Ricoeur nebo Jacques Derrida. Semináře ale především tvořily Hejdánkovy vlastní výklady, případně společná četba filosofických textů.²⁶

²⁵ *Dopis příteli* č. 23 z 19. ledna 1978.

²⁶ Drtivá většina seminářů byla nahrávána na kazety. Jejich digitalizovaná verze je dostupná na webových stránkách Hejdánkova archivu.

Byl si zároveň vědom limitů svých pedagogických snah. Semináře se odehrávaly pod neustálým policejním dozorem, mohly být policií kdykoli přerušeny nebo rozprášeny. Domácí prostředí bylo prostorově stísněné. Hejdánek si stěžoval na to, že zahraniční hosté cestují velkou dálku jen proto, aby pak přednášeli pro pár lidí. Dalším omezením bylo, že Hejdánek i jeho posluchači se věnovali filosofii pouze ve svém volném čase, často po náročné práci. Tato „dobrovolnost“ sice umožňovala zachovat si vysokou míru svobody v přemýšlení, měla ale zároveň negativní vliv na soustředění a pravidelnou účast.

Nebylo také snadné přimět mladé lidi k hlubší filosofické práci. Hejdánek se o nich zmiňuje, že raději poslouchají a diskutují, ale mnohem menší zájem mají o soustavné studium nebo o psaní vlastních textů. Odpovědnost za stav mladé generace ale bral i na sebe. Může snad od mladých lidí čekat něco jiného, když on sám na ně působí jako *zkrachovaná existence*? Což ale zároveň vnímal jako problém týkající se celé společnosti:

*Situace je taková, že autoritu dnes vlastně mohou mít u mladých lidí jen zkrachované existence, protože ti nezkrachovaní nebudí obvykle ani nejmenší důvěru, ale naopak odpor, hnus a hněv.*²⁷

Pro úplnost dodejme, že vedle seminářů pokračoval Hejdánek i v psaní. Krom jiného vzniklo v letech 1978 a 1979 například několik čísel tzv. *Dialogů*, v nichž polemizoval zejména s historikem Janem Tesařem a filosofem Rudolfem Battěkem. V osmdesátých letech pak zase založil *Svazky pro dialog*, v podstatě vlastní samizdatový časopis, v němž se kromě jeho vlastních článků objevovaly texty dalších autorů jako třeba Boženy Komárkové, Petra Uhla nebo Karla Jasperse.

Ke skutečnému dialogu ale došlo málokdy, čímž se bohužel potvrdilo východisko, které stálo u zrodu *Dialogů*: *Opravdový rozhovor je v našem kulturním životě věcí nadmíru vzácnou.*²⁸

Hejdánek byl v reakcích pohotový (i v těch písemných), ale také mimořádně ostrý. Pokud se setkal s povrchním nebo nedomyšleným názorem, většinou ho rozcupoval a domyslel jinak.

Nebylo proto snadné s ním držet krok, nebo to aspoň jen vydržet. Výrazně se to ukázalo

²⁷ Dopis Boženě Komárkové z 6. listopadu 1976, zde na straně XY.

²⁸ *Úvodem*, spoluautor Jan Tesař, in: *Dialogy* 1 – říjen, Praha / Brno: [Rudolf Battěk / Ladislav Hejdánek / Jan Tesař], 1977, č. 1, str. 1; elektronicky: <https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/1785>.

třeba v polemikách s Ludvíkem Vaculíkem, Petrem Pithartem nebo Petrem Uhlem, odehrávajících se v *Dopisech příteli*. Hejdánek si pak totiž v jiném *Dopise příteli* stěžoval na převládající očekávání chartistů, že *si navzájem musíme leda poklepávat na ramena, ale že se nesmíme dostávat do vážných sporů, protože tím prý nahráváme oficiální moci*.²⁹

Kritičnost ale nebyla jen jakási Hejdánkova osobní libůstka. Kritiku považoval za základ každé zdravě žijící kultury. Proto usiloval o její prohloubení i v rámci chartovního společenství, které na sebe postupem času vzalo nelehký úkol stát se alternativou vůči kultuře oficiální:

Naše aktivity, jak už jsem naznačil, trpí jednou slabostí, která je odleskem mnohem větších slabostí oficiálních: nemáme odvahu a nemáme chuť se na sebe navzájem podívat kriticky a střízlivě a věcně hodnotit své nedostatky.³⁰

V osmdesátých letech se tedy Hejdánek Chartě poněkud vzdálil. Ovšem jen formálně, ve skutečnosti působil nadále v jejím duchu: snažil se vyplnit prostor, který Charta otevřela. V režimu, který se rozhodl potlačovat lidská práva, znamenala Charta pro Hejdánka společenství lidí, kteří si tento tlak nenechali líbit a kteří byli nakloněni se navzájem v naplňování lidských práv podporovat. Pro Hejdánka to znamenalo uplatňovat své právo působit jako filosof a zároveň umožňovat ostatním, zejména mladým lidem, aby měli možnost se s filosofií seznamovat a vzdělávat se v ní.

Význam Hejdánkových aktivit, ale také jeho rostoucí autoritu stvrdil v roce 1985 Mezinárodní výbor na podporu Charty 77 tím, že Hejdánkovu filosofickému semináři udělil Cenu Jana Palacha. V roce 1987 pak Hejdánek získal čestný doktorát Univerzity v Amsterodamu. Od ní také v té době získal stipendium, které pro něj znamenalo vítanou pomoc. V Československu mu totiž mezitím odňali invalidní důchod a navzdory bolesti zad a hlavy byl opět poslán do práce. Pracovní poměr pak na vlastní žádost ukončil a nebýt stipendia, hrozilo by mu trestní stíhání za příživnictví.

²⁹ *Dopis příteli* č. 57 z 27. prosince 1979, zde na straně XY.

³⁰ Tamtéž.

Příběh po převratu

V této knize také lehce naznačujeme Hejdánkuv příběh po listopadu 1989. Bylo by jediné logické, kdyby se Hejdánek tehdy stal jednou z *vedoucích osobností nepolitické politiky*, které *přesvědčují svými argumenty a svou autoritou, neopírající se o žádné své postavení, oficiální pověření nebo mocí svěřenou funkci*.³¹

V první fázi nového režimu to tak trochu i vypadalo. Ve svých více než šedesáti letech, už jako důchodce, takřka zázračně ožil. Poměrně často přispíval do novin i časopisů, vystupoval v televizi i rozhlas. Vyjadřoval se k tomu, co považoval ve společenském dění za podstatné: k chápání demokracie, k nacionalismu, k Evropě. Začal učit na filosofické a evangelické fakultě. Přednášel ale i na Akademii výtvarných umění, a dokonce třeba i na Vysoké škole ekonomické. Byl zván na mnoho přednášek a besed. Obnovoval činnost Jednoty filosofické a stal se jejím předsedou. Byl členem různých komisí ovlivňujících práci vysokých škol. Několikrát vyjel do zahraničí, a to i na delší pobyty.

Onou *vedoucí osobností nepolitické politiky* se ale nakonec nestal. Nejenom s ohledem na stáří a nedostatek sil: ukázalo se, že nová doba na jistý typ osobností prostě není připravena a vlastně o ně ani nestojí. Z filosofické fakulty odešel: cítil totiž, že ho tam kolegové spíš trpí jako někdejšího významného disidenta – jen díky jeho minulosti. Ve filosofii začal být hlad po západních myslitelích. Hejdánkovy výzvy, abychom navazovali na naše vlastní české tradice – Rádl a Masaryka –, se k tomu moc nehodily. A Hejdánek nakonec začal mizet i z veřejného prostoru: *Není možno, abych vylezl na Letnou nebo na Václavák, oslovil lidi a oni řvali hurá. Dneska to nemá váhu. Slovo nemá váhu. A nebo my nemáme to pravé slovo*.³²

Hejdánkovy pozdní reflexe a sebereflexe jsou pak charakteristické celkovou skepsí, ale zároveň také skepsí vůči vlastní skepsi:

Co na mně leží jako kámen, je, že nevidím žádné, ani malé ostrůvky „pozitivní deviace“. Čím to je, že je jen nevidím – anebo že vskutku nejsou? Ani ve filosofii? [...] A jsem – chápu to ovšem

³¹ Ladislav Hejdánek, *Několik slov úvodem*, in: *Filosofie a politika. Patnáct let nepolitické politiky (Dokumenty)*, 1978, str. 1; elektronicky: <https://www.hejdaneek.eu/archive/detail/90>.

³² Orálně historický rozhovor z roku 1994, který vedla Ilona Christl. Uloženo ve sbírce „Lidé Charty 77“ digitální sbírky Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sign. B-8/2.

jako svou chybu, ba svou vinu – už docela alergický na příznaky životní skepse a jakéhosi rezignovaného „smutku“. [...] V Písku (a „písku“) tomu vlastně jen uhýbám a nemám ani dost chuti se s tím prát.³³

Je to svým způsobem hořká tečka za celoživotní snahou o jednotu života a filosofie. Vidíme tu, že nemilosrdné rozpoznávání a střízlivé sebevědomí nevede ke snadné radosti. A že obrana proti intelektualismu nevede automaticky k tomu, že se z člověka stane úspěšný intelektuál.

Zbývá už jen posoudit, co má větší hodnotu.

³³ Dopis Bedřichu Loewensteinovi z 15. září 2014, zde na straně XY.